

СИСТЕМА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ПРОФЕСІЙНО-ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ НІМЕЧЧИНИ

А. І. ТУРЧИН

У сучасному світі дедалі більшу увагу приділяють вивченню досвіду інших країн у різних сферах суспільного життя. Система освіти загалом та післядипломної зокрема не є винятком. Нині актуальним стає осмислення досвіду зарубіжних колег у галузі проектування освітніх систем, розроблення освітніх стандартів різних ступенів, розвитку форм підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки. Особливий інтерес для вітчизняних науковців у цьому зв'язку становить система післядипломної педагогічної освіти Німеччини, актуальні питання розвитку та аналіз сучасного стану якої були предметом досліджень Т. Вакуленко [1], В. Гаманюк [2], С. Синенко [3], А. Турчина [4] та інших учених.

Мета даної статті – розкрити особливості організації і функціонування системи післядипломної освіти педагогічних кадрів професійно-освітніх закладів Німеччини.

Система післядипломної освіти педагогічних кадрів професійно-освітніх закладів Німеччини надзвичайно розгалужена і диференційована. Щодо змісту, мети та завдань вона поділяється на власне підвищення кваліфікації та розширення кваліфікації педагога за рахунок здобуття додаткової спеціальності.

Розширення кваліфікації – добровільна справа кожного педагога. Він має можливість отримати додаткову спеціальність, навчаючись на підготовчих курсах, організованих земельними міністерствами культури та освіти або ж в університетах. При виборі предмета, що додатково вивчається, враховуються як побажання слухача, так і потреби професійних шкіл. Після завершення підготовки вчителів професійної школи складає додатковий іспит і, у разі успішного його складання, отримує допуск до викладання дисципліни, що вивчається, в усіх типах професійної школи. Ці заходи сьогодні користуються в Німеччині достатньо широким попитом. Адже фахівець, компетентний у різних сферах науки, має кращі шанси реалізувати свої здібності та прагнення на ринку праці, покращити свій матеріальний добробут.

У Німеччині під поняттям «підвищення кваліфікації вчителів» розглядають систему заходів, спрямованих на розширення наукового і педагогічного світогляду працівників освіти шляхом отримання додаткових знань із базової спеціальності, вдосконалення професійних умінь на основі осмислення власної практичної навчально-виховної діяльності у світлі отриманих знань, що здійснюються з урахуванням інтересів і потреб педагогів та сучасних вимог професійної освіти [4, с. 147].

Система підвищення кваліфікації вчителів професійної школи відзначається вертикальною адміністративно-організаційною диференціацією і реалізовується на **міжземельному** (федеративному), **земельному** (центральне підвищення кваліфікації), **регіональному**, **шкільному** (локальне підвищення кваліфікації) та **індивідуальному** (особистісне підвищення кваліфікації) рівнях.

Федеральні міністерства культури і освіти зобов'язують викладачів професійної школи та функціонерів підвищувати кваліфікацію, принаймні один раз щороку протягом 6-денного курсу і семестрового курсу між п'ятим і десятим роком практичної діяльності. Поштовхом, який стимулює кваліфікаційне зростання працівників професійних закладів Німеччини, є ретельно розроблені системи, що включають економічні, адміністративні і моральні фактори. Окремі педагоги зголошуються на ці курси добровільно, зважаючи проте на згоду адміністрації та наявність місць. При цьому вони звільняються на цей період від викладання у школі та отримують матеріальну винагороду. Приблизно половина місць закладів підвищення кваліфікації земельного рівня резервується для обов'язкової додаткової підготовки директорів шкіл та шкільних радників, майстрів-інструкторів, які задіяні у другій фазі навчання вчителів, мультиплікаторів – референтів регіонального і локального вдосконалення кваліфікації вчителів, які допомагають ознайомленню на місцях із новими нормативно-правовими регулюваннями і реформаційними заходами. Як бачимо, вчителі професійної школи, директори, шкільні радники, керівники зі спеціальності зобов'язані вдосконалювати свою професійну кваліфікацію.

Найглобальніший рівень післядипломної освіти – **міжземельний** – пропонує свої заходи вчителям професійних шкіл багатьох земель, а інколи і всієї країни. Саме тут реалізуються програми міжнародного обміну педагогами, організовуються спільні заходи земельних інститутів: навчально-ознайомлювальні поїздки вчителів по Німеччині та до інших країн, заочне та дистанційне навчання тощо. Проведенням усіх заходів опікуються різні інституції: незалежні академії, консульства відповідних держав у Німеччині, заочні інститути та інші.

Центральне (земельний рівень) підвищення кваліфікації вчителів реалізовується на рівні федеральних земель і організовується академіями підвищення кваліфікації вчителів та інститутами шкільної педагогіки чи вдосконалення кваліфікації вчителів.

Основними цілями центрального підвищення кваліфікації педагогів є: підтримка на належному науково-методологічному рівні, актуалізація та доповнення знань і вмінь учителя; рефлексія педагогічної практики вчителем крізь призму набутих ним нових знань; ознайомлення і засвоєння нових способів діяльності та поведінки, що сприяють покращенню навчання і виховання учнів; регулярний обмін думками, дискусії, дебати між інститутами, службовцями, практикуючими вчителями, тобто між органами, що займаються плануванням освіти, шкільною адміністрацією й особами, котрі реалізують навчально-виховну практику щодо того, якою повинна бути професійна школа і якою вона є; заохочення та натхнення викладачів до педагогічної діяльності.

Сфера завдань академій та інститутів надзвичайно широка і розмаїта. Вони зобов'язані: проводити заходи з підвищення кваліфікації вчителів усіх типів шкіл, у тому числі й професійних, урахувавши зростаючі професійні вимоги та подальший розвиток шкільної системи; планувати зміст підвищення кваліфікації викладачів професійної школи, враховуючи завдання підвищення кваліфікації, курикулярні навчальні програми, специфічні шкільні потреби вчителів тощо; створювати детальну програму вдосконалення кваліфікації працівників освітньої галузі у співпраці з компетентними відділеннями міністерств культури й освіти федеральних земель та іншими інститутами, задіяними у сфері післядипломної освіти; редагувати й опубліковувати програми загального підвищення кваліфікації вчителів у кожному суб'єкті федерації; реалізовувати вищезазвані програми та брати участь, під час їх здійснення, в інших заходах удосконалення кваліфікації педагогів; аналізувати й оцінювати результати підвищення кваліфікації та оголошувати їх; видавати сертифікати або свідоцтва слухачів курсів особам, які успішно їх пройшли; розробляти і пред'являти нові специфічні навчальні моделі в рамках підвищення кваліфікації, включаючи наукове попереднє і супровідне дослідження [6, с. 718].

Реалізація цих завдань забезпечується виконанням таких функцій: вивченням стану та кращого досвіду навчально-виховної роботи; здійсненням професійного аналізу управління школою і керування освітою в регіоні; проведенням діагностики потреб професійного вдосконалення педагогів; здійсненням курсового навчання педагогів; координуванням діяльності окружних установ підвищення кваліфікації; впровадженням інновацій; здійсненням науково-дослідної роботи; видавничої діяльності; консультуванням; веденням картотеки слухачів курсів підвищення кваліфікації.

Головне ж завдання академій полягає у забезпеченні професійного розвитку педагогічних кадрів, зокрема вчителів. 20% навчальних місць академій та інститутів відводиться сфері професійної школи. Серед них 50% призначено для добровільного вдосконалення кваліфікації викладачів професійної школи і 50% – для обов'язкової післядипломної освіти директорів професійних шкіл, шкільних радників, функціонерів, майстрів, які задіяні у другій фазі підготовки вчителів професійної школи, мультиплікаторів.

Слухачам курсів підвищення кваліфікації в академії м. Діллінгена, що репрезентують систему професійних шкіл, навчальні заходи організовують наступні три сектори, поруч з якими, щоправда, функціонують і ті, чия компетентність поширюється на всі типи шкіл: економічні науки, оброблення даних, право та управління школою; ремесла, техніка, аграрне господарство; домашнє господарство, соціальна педагогіка, психологія. У цих секціях працюють виключно доценти, які мали попередній досвід практичної діяльності в освітньо-професійних закладах. Попит із загальноосвітніх предметів, що викладаються у професійно-освітніх закладах, покривається навчальними пропозиціями інших секторів. У кожній землі Німеччини академії, в середньому, проводять близько ста таких, здебільшого, 4-денних заходів, 20 з яких призначені спеціально для представників професійної освіти [7, с. 651].

Підвищення кваліфікації педагога – це процес його поступового зростання як особистості, так і професіонала в ході практичної діяльності. Тому професійно-педагогічний розвиток викладача професійної школи здійснюється за умови, якщо він займає позицію активного суб'єкта діяльності, в

якій реалізуються його творчі сили і здібності. З огляду на це, академії підвищення кваліфікації та інститути шкільної педагогіки пропонують вчителям гнучкі, мобільні і динамічні форми навчання, що стимулюють їх професійне зростання й розвиток. Серед цих форм необхідно виокремити: кваліфікаційні атестаційні курси з метою взаємозв'язаної теоретичної та практичної підготовки до присвоєння вищого категоріального рівня; спеціалізовані проблемні курси й семінари з метою підготовки до освоєння конкретних нововведень у шкільну практику; спеціалізовані курси і семінари, які мають на меті підготувати вчителів та управлінців до виконання нових професійних функцій; семінари-практикуми для директорів професійних шкіл, шкільних радників, майстрів, вчителів-методистів (менторів); предметно-методичні конференції; предметні конкурси та науково-популярні сесії; інформування про найновіші наукові досягнення у конкретному регіоні, правові та організаційні зміни; цикли лекцій; окремі доповіді; симпозиуми та наукові конференції; семінари і курси для підготовки до додаткового екзамєну з метою отримання нової спеціальності.

Поряд із груповими формами зазначені заклади післядипломної освіти у процесі вдосконалення кваліфікації працівників професійно-освітніх закладів використовують також індивідуальні форми роботи, до яких належать: інструктаж і допомога вчителям у виборі ефективних технологій навчання і виховання; допомога вчителям професійної школи у впровадженні методів, що сприятимуть продуктивнішому навчанню та вихованню; поширення досвіду передових учителів; оцінювання ефективності та результативності методичних навчальних технологій, котрі використовує вчитель, визначення їхніх можливостей і перспектив; допомога у проведенні показових уроків, а також у реалізації експериментів; сприяння в обладнанні предметних аудиторій; участь в оцінюванні діяльності вчителя, підготовка висновків щодо його службового становища в ієрархії категорій.

Важливу роль у загальнодержавній системі післядипломної освіти педагогів відіграє заочне навчання, яке вважається найраціональнішим у справі задоволення потреб у підвищенні рівня професійно-педагогічної підготовки вчителів. Найпопулярнішими серед учителів професійної школи є Заочні курси німецького заочного інституту при університеті Тюбінген. Вони функціонують таким чином, що тут можуть проходити підготовку як дипломовані спеціалісти, які навчаються у системі підвищення кваліфікації учителів, так і ті, хто не має закінченої вищої освіти. Цьому сприяє секційна побудова курсів навчання, внаслідок чого можна навчатися за повною програмою протягом передбаченого строку або ж прослухати будь-який окремий курс відповідно до рівня підготовки вчителя професійної школи чи за його бажанням.

Досвід заочного підвищення кваліфікації учителів професійної школи засвідчує, що існує велика кількість дидактичних засобів підвищення ефективності цієї форми навчання, одним з яких є створення замість підручників та курсів лекцій – спеціальних посібників, які містять вступ до проблеми та опис методів роботи, загальні спрощені огляди навчальних матеріалів, які повинні допомогти слухачеві зорієнтуватися; посібників, у яких подано альтернативні варіанти розв'язання завдання; доповідей, що характеризують окремі наукові галузі та течії, різні суперечні теорії. Інколи матеріал пропонується у формі лекцій, до яких додається огляд декількох позицій, варіанти вирішення практичних питань. Навчальні посібники відсилають учасникам курсів у так званих «навчальних листах», які мають ознаки не стільки посібників, скільки інструкцій, що вимагають від вчителя професійної школи критичного осмислення запропонованого матеріалу та прийняття самостійних рішень.

Загалом необхідно зазначити, що Заочний інститут при університеті м. Тюбінгена завдяки своїй діяльності має загальнодержавне значення у німецькій системі підвищення кваліфікації вчителів, яка включає також такі заочні навчальні заклади, як Економічна академія для вчителів у Бад Харцбургі та Гагенський заочний університет.

На сучасному етапі робота з підвищення кваліфікації вчителів професійних шкіл Німеччини орієнтується як на потреби працівників професійних навчальних закладів, так і на загальні й окремі шкільні вимоги. У першому випадку в процесі вдосконалення професійної підготовки основна увага звертається на підвищення рівня професійної компетентності вчителя, на виконання ним професійних функцій; у другому – на підвищення рівня навчально-виховної роботи всього педагогічного колективу, організаційний розвиток професійної школи. Тому в Німеччині заходи з підвищення кваліфікації вчителів професійної школи відзначаються подвійною стратегією:

«традиційна» – мета, зміст, методи й організаційні умови якої визначаються системою післядипломної освіти;

«нетрадиційна» – мета, зміст, методи, організаційні умови якої визначаються слухачами. Вихідним пунктом цієї системи є не наукова теорія чи позитивний досвід організатора підвищення кваліфікації, а бажання учасників, домінування практичних проблем, з якими вони прийшли на курси і які вони хочуть вирішити. Слід зазначити, що ці дві стратегії організації підвищення кваліфікації не протиставляються, а навпаки – оптимально поєднуються з метою забезпечення ефективності системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, а в окремих випадках і збігаються.

Програми державного підвищення кваліфікації вчителів професійної школи містять велику кількість заходів, які дають змогу вчителю підвищити свій рівень кваліфікації зі спеціальності чи другого предмета в певний часовий період. У порівнянні з попередніми роками, особливо впадає у вічі те, як міністри культури і освіти федеральних земель, за допомогою цього інструмента, впровадили у професійних школах найновіші досягнення в галузі обчислювальної і комп'ютерної техніки та інформатики. Найбільшого успіху в цій сфері досягли Баварія, Баден-Вюртемберг, Гамбург і Північний Рейн-Вестфалія. У цих землях заходи з підвищення кваліфікації викладачів професійної школи із зазначеної галузі охоплюють таку тематику: загальні навички при використанні стандартних програм комп'ютерного забезпечення (при підготовці до занять чи при виготовленні дидактичних матеріалів, при перевірці тестів та оцінюванні знань учнів); використання комп'ютера при розв'язанні традиційних завдань і розробленні нових проблем із різних предметів (перевірка статистичних даних, тестові завдання, навчальні вправи з використанням достовірного фактичного матеріалу); ознайомлення із системою програмного структурування (алгоритмічне мислення); вивчення сфер та можливостей використання комп'ютера поза межами професійної школи (дозвілля, управління, виробництво); передбачуваний і реальний негативний вплив комп'ютера на працюючих з ним осіб та можлива соціальна чи моральна компенсація; дискусії про політичну роль техніки та критику щодо цільової орієнтації науки [9, с. 150–170].

У сфері підвищення кваліфікації все більшої уваги приділяється екологічному вихованню. В усіх землях зростає кількість заходів із біології, хімії, географії. Очікується, що в майбутньому цей сектор розвиватиметься далі. Поряд із задоволенням потреб у вдосконаленні підготовки з названих вище галузей науки центральне підвищення кваліфікації докладає необхідних зусиль для покриття актуальних вимог інших сфер діяльності та науки. Так, наприклад, міністерства культури та освіти земель Північний Рейн-Вестфалія та Баден-Вюртемберг основне завдання післядипломної освіти вбачають у підвищенні професійно-педагогічної підготовки тих учителів професійної школи, які викладають у класах з великим відсотком дітей іноземних робітників чи німців-переселенців із східноєвропейських країн, відповідно до чого організовують спеціальні курси. Під час відвідування таких додаткових навчальних заходів педагоги ознайомлюються з особливостями роботи з дітьми іноземного походження. Інколи вчителі професійної школи вивчають ту чи іншу іноземну мову на рівні, достатньому для вільного спілкування з учнями. Також вони знайомляться із традиціями, найважливішими елементами культури та історичного розвитку країн, з яких походять вихованці. Це допомагає викладачам професійної школи у подальшій ефективній роботі з ними. В останні роки Інститути підвищення кваліфікації вчителів та регіональні педагогічні центри створюють у межах державної системи освіти спеціальні програми, які мають за мету допомогти вчителям у роботі з учнями іноземного походження, зорієнтувати їх у виборі стратегії та тактики здійснення навчально-виховної діяльності.

Після націоналізації професійних шкіл (1973 р.) міністерства культури і освіти федеральних земель доручили окружним урядам планування змісту та організаційне проведення **регіонального** підвищення кваліфікації працівників професійно-освітніх закладів і наділили їх відповідними повноваженнями та виділили необхідні засоби й кошти. З того часу у тісній співпраці з економічними спілками, підприємствами та фірмами уряди проводять 1–2-денні курси вдосконалення кваліфікації вчителів. У даний час можна виокремити такі основні заходи: вступний курс із шкільних експериментів і нових навчальних програм, який проводять референти-керівники зі спеціальності чи експерименту, які відвідували відповідні заходи центрального підвищення кваліфікації вчителів професійної школи; підвищення кваліфікації зі спеціальності, що досить часто проводиться спільно з економічними спілками, підприємствами, фірмами; інформаційні заходи, наприклад, про правові та організаційні зміни.

Зазначені заходи організовують у формі курсів, семінарів, конференцій. До їх проведення в Німеччині висуваються чіткі вимоги: навчальні пропозиції повинні бути короткостроковими, проводитись недалеко від місця проживання та роботи і розглядати проблеми, особливо актуальні

для вчителів регіону; їх зміст необхідно планувати з урахуванням побажань слухачів і допомагати розв'язувати конкретні проблеми.

Навчальні пропозиції щодо вдосконалення професійно-педагогічної підготовки працівників освітньо-професійних закладів надають також вчительські спілки, заклади політичної освіти, регіональні педагогічні центри, заочні інститути, Британське консульство, Американський дім, економічні спілки, банки, видавництва, вищі школи, університети (загалом у Німеччині налічується понад 450 інституцій підвищення кваліфікації вчителів). Проте їхні навчальні пропозиції відзначаються нерегулярністю, епізодичністю та безсистемністю.

Для мобільного впровадження інновацій у професійно-освітніх закладах, покращення зв'язку між навчанням у професійних школах та на підприємствах, посилення ефективності виробничого навчання важливу роль відіграє створення природних організаційних структур, що мають на меті вдосконалення професійної підготовки педагогічного персоналу, сприяють розвитку його потенціалу, активності, прагненню до інновацій. Головним інструментом у цьому процесі є самоорганізоване підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на міжшкільному рівні, що забезпечує взаємне навчання спеціалістів різних навчальних установ системи професійної освіти. Цьому сприяє спілка місць навчання. Вона скликається із власної ініціативи і має за мету спільне підвищення кваліфікації вчителів професійної школи та майстрів-інструкторів. Спілка місць навчання сприяє взаємному професійному розвитку фахівців різних навчальних закладів системи професійної освіти, а також стимулює співпрацю професійної школи і підприємства. При цьому вчителям професійної школи допомагають піднятися на якісно новий рівень професіоналізму.

У свою чергу, вчителі професійної школи, виконуючи роль модераторів таких колективних заходів з підвищення кваліфікації, отримують можливість продовжувати свій професійний розвиток. Паралельно вони беруть на себе виконання все більшої кількості завдань, які служать кооперації та організації взаємоузгоджених навчальних процесів у спілці місць навчання. Зрештою, в даному випадку вони спроможні ефективніше здійснювати регіональний діалог професійної освіти. Як представники регіональних інноваційних центрів, вони спрямовують свої зусилля на те, щоб узгодити регіональні інноваційні імпульси з розвитком людських ресурсів; при цьому, виходячи з розуміння «соціальної конкурентоспроможності», беруть також до уваги інтереси зацікавлених осіб, їхні можливості і бажання розвивати самостійно власний потенціал. Виходячи з цього, вчителі професійної школи у співробітництві з біржами праці можуть відігравати важливу роль на навчальній нараді підприємства чи на регіональних навчальних конференціях.

Згодом фахівці з педагогіки професійної освіти, які володіють таким професіоналізмом, можуть бути задіяні безпосередньо на середніх і великих підприємствах для поєднання навчання, підвищення кваліфікації, розвитку персоналу з організаційним розвитком. Це значно спростить упровадження нових планів виробництва і послуг. Таке завдання вже взяла на себе цілу низку випускників дипломних курсів навчання, які в навчальних планах і програмах беруть до уваги систему навчання на виробництві.

Останнім часом при виникненні педагогічних проблем у професійних школах проявляються нові форми підвищення кваліфікації вчителів. Учителі більше не чекають на навчальну пропозицію державних чи спеціалізованих інститутів, а намагаються організувати внутрішньошкільне та міжшкільне підвищення кваліфікації.

Під час **міжшкільних** заходів підвищення кваліфікації зустрічаються разом учителі з різних професійних шкіл регіону з метою вдосконалення професійної підготовки зі спеціальності. Такого роду навчальні пропозиції охоплюють обговорення змісту, цілей, фактичного матеріалу і способів його передачі, моделей і парадигм певного предмета. Постійно розглядаються питання, пов'язані з прикладними науками і фаховими дидактиками. Основним завданням кожного спеціалізованого заняття є актуалізація попередньо набутих знань, їх постійне розширення і поглиблення з огляду на нові вимоги та акцентування уваги на забезпеченні високої якості навчально-виховної роботи й організаційного розвитку професійної школи.

Внутрішньошкільне вдосконалення професійно-педагогічної кваліфікації вчителів орієнтоване на потреби професійної школи та актуальну проблематику. Воно має за меті адекватно реагувати на попит професійної школи за допомогою варіабельності змісту та організаційної гнучкості заходів. Таким чином підвищення кваліфікації педагогів безпосередньо сприяє розвитку і забезпеченню якості шкільної роботи, а відтак і навчання.

У результаті вивчення та аналізу наукової літератури нами з'ясовано, що форми підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх шкіл на робочому місці такі самі, як і для викладачів професійно-освітніх закладів. Зокрема, це наради, засідання, присвячені аналізу питань певного предмета чи спеціальності, засідання, присвячені загальнопедагогічним питанням, взаємовідвідування уроків, дослідження та вивчення досвіду інших професійно-освітніх закладів, гуртки, форуми, тренінги, педагогічні наради при закритих дверях, педагогічні конференції.

Кожна з названих форм має свої особливості проведення та переваги. Наприклад, звичайна робоча нарада і педагогічна нарада при зачинених дверях відрізняються не лише тематикою питань, а й фінансуванням з боку міністерства культури і освіти. На період проведення засідання при закритих дверях шкільне управління видає дозвіл на звільнення всіх учителів професійної школи від проведення уроків на два дні протягом двох навчальних років. У той же час, для організації поточних нарад не передбачено жодних пільг. Робочі наради найчастіше проводяться у разі, коли виникає потреба ознайомити педагогів з новими освітніми нормативно-правовими актами, з директивами щодо змін у навчальних програмах, обговорити нові технології навчання.

Особливість проведення педагогічних нарад при зачинених дверях проявляється ще й у тому, що вони, на відміну від інших форм підвищення кваліфікації вчителів професійної школи, відзначаються глобальністю і значущістю педагогічних питань, що виносяться на обговорення. У кожній федеральній землі вони називаються по-своєму: в Баден-Вюртемберзі – це педагогічний день, у Берліні – педагогічна конференція, у Нижній Саксонії – педагогічна нарада при закритих дверях, у Північному Рейні-Вестфалії – об'єднання блоків семінарів, секцій і педагогічних конференцій упродовж одного робочого дня. На деякі заходи запрошують також компетентних фахівців зі спеціальних вищих навчальних закладів та університетів, щоб спільно обмірковувати питання педагогічної теорії та практики.

У рамках внутрішньошкільного вдосконалення кваліфікації проводяться заходи, пов'язані з розглядом фахових, дидактичних і методичних, виховних та організаційних питань, а також стосовно аналізу й оцінки шкільних програм, роботи і навчання у професійній школі. У цій роботі вчителям професійної школи активно допомагають регіональні модератори. Вони, крім надання дидактично-методичної та інформаційної допомоги, виробляють у працівників професійно-освітніх закладів стійку установку щодо необхідності докладання спільних зусиль для забезпечення розвитку школи і формування якості шкільної роботи. В інститутах підвищення кваліфікації земель Північний Рейн-Вестфалія, Саксонія, Баварія та в деяких інших федеральних землях діє програма підготовки і перепідготовки модераторів. Заняття для них проводяться двічі на рік у формі тижневого тренінгу. Крім того, функціонують регіональні групи з обміну досвідом роботи. У процесі підготовки і вдосконалення кваліфікації модераторів широко використовується метод тренінгу за так званою моделлю Мутчека, суть якого полягає у тому, щоб надати допомогу вчителю і навчити його самостійно вирішувати проблеми поетапно, аналізуючи причини. Учасники тренінгу шукають, опробовують і зіставляють зі шкільною діяльністю логіку і модель поведінки педагога. Водночас розробляється стратегія навчання і поведінки учня. Для роботи з учителями у професійних школах модераторам видають спеціально розроблені допоміжні матеріали – різноманітні вправи, завдання, ситуації та методика їх розв'язання. Усі витрати, пов'язані з роботою модераторів, відшкодовують відповідні служби федеральних земель.

Крім того, післядипломна освіта педагогів в умовах професійної школи підтримується на земельному рівні. Згідно з наказом Міністерства культури та освіти Північного Рейну-Вестфалії від 16.12.1996 р., окружні уряди надали школам можливість створювати власні проекти підвищення кваліфікації навчаючого персоналу [5, с. 43]. Внаслідок цього професійно-освітні заклади мають нагоду самостійно реалізовувати вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителів відповідно до свого плану підвищення кваліфікації. Зацікавлені вчителі та шкільна адміністрація можуть також інтенсивно займатися проблематикою розвитку й забезпечення високої якості шкільної роботи в так званих літніх академіях.

У системі післядипломної освіти підвищення кваліфікації вчителів в умовах професійної школи відіграє провідну роль. Цьому у значній мірі сприяє земельний інститут підвищення кваліфікації вчителів. На думку його співробітників, вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчительських кадрів на шкільному рівні – форма самоорганізації роботи, і тому у виборі тематики, змісту та методики професійним школам надано повну автономність.

Шкільні управління також дотримуються погляду, що вчительські колективи спроможні самостійно вирішувати власні локальні проблеми, використовуючи наявні можливості та засоби. На їх думку, внутрішньошкільне підвищення кваліфікації є наближеною до ідеальної формою післядипломної освіти вчителя професійної школи, оскільки вона може обходитися без залучення спеціалістів зі сторони [8, с. 84]. Слід зауважити, що заходи з підвищення кваліфікації вчителів на внутрішньошкільному рівні у Нижній Саксонії федеральною владою не фінансуються. Завдання інституту полягають у проведенні попередніх співбесід на підготовчому етапі та наданні допомоги у підборі доповідачів і лекторів. Тому він, фактично, є посередницькою та консультуючою інстанцією і не пропонує власних спеціалістів для заходів із удосконалення кваліфікації педагогів в умовах професійної школи.

Обов'язкової оцінки проведених заходів внутрішньошкільного рівня не існує, проте професійні школи зобов'язані надати два примірники звіту про виконану роботу до земельного інституту в Ганновері та до окружного уряду – у шкільне управління. Згодом співробітники інституту проводять вибіркового аналіз та оцінювання звітів.

По-іншому організоване підвищення кваліфікації вчителів у професійних школах у Північному Рейні-Вестфалії. У земельному інституті підвищення кваліфікації вчителів працює група модераторів. У професійній школі під час проведення навчального заходу із групою у 25 осіб, зазвичай, співпрацюють троє модераторів – методист, психолог і нарколог, які співробітничать із педагогічним колективом на підготовчому етапі, так званій «контактній фазі». Робота планується відповідно до земельного проекту і розрахована на шість місяців. Кожна професійна школа має змогу обрати найбільш сприятливий режим роботи. Варто зазначити, що для модераторів передбачено також удосконалення підготовки, яку вони проходять у формі тренінгу двічі на рік. Крім цього, названі спеціалісти збираються у регіональні групи з метою обміну досвідом у сфері проведення заходів з внутрішньошкільного підвищення кваліфікації вчителів [1, с. 139].

Як свідчить вивчення документації, організація внутрішньошкільного підвищення кваліфікації вчителів професійної школи у землі Баден-Вюртемберг істотно відрізняється від розглянутих вище моделей. Так, наприклад, для обговорення проблемних питань, пов'язаних з навчально-виховним процесом у професійній школі, існує «педагогічний день» – одна з форм підвищення кваліфікації на робочому місці. Вибір педагогічним колективом тем, що розглядаються під час проведення «педагогічного дня», формально не регламентується, проте порядок проведення консультацій у професійній школі запрошеними спеціалістами визначається Міністерством культури і освіти. Також зазначається, що участь сторонніх осіб є несумісною із внутрішньошкільним характером удосконалення кваліфікації вчителів на місцях. Це положення змушує педагогічні колективи професійних шкіл самостійно долати свої труднощі. Проте, як свідчить практика, школи майже завжди запрошують на свої заходи доповідачів або референтів, щоб за допомогою компетентних спеціалістів спробувати знайти оптимальний вихід зі скрутної ситуації.

Отже, доходимо висновку, що інструкції міністерства культури і освіти, які регламентують діяльність у сфері підвищення кваліфікації на внутрішньошкільному рівні, є підтвердженням державної монополії на освіту в землі Баден-Вюртемберг. Тому, проголошена офіційною владою свобода підвищення кваліфікації вчителів в умовах професійної школи здається нам дещо перебільшеною. Додатковим підтвердженням цього припущення є також документальні звіти адміністрації професійних шкіл про проведені ними «педагогічні дні».

Загалом усі три розглянуті проекти об'єднує одна спільна риса – методичною основою підвищення кваліфікації вчителів в умовах професійної школи є співробітництво запрошених спеціалістів зі шкільними об'єднаннями та підтримка роботи з удосконалення професійно-педагогічної підготовки на робочих місцях офіційною владою.

Результати вивчення науково-педагогічної літератури та інших інформаційних джерел свідчать, що міжшкільні та внутрішньошкільні заходи підвищення кваліфікації вчителів професійної школи у Німеччині є найпоширенішими. Нині значно зросла кількість учасників підвищення кваліфікації такого типу і зменшується кількість бажаючих удосконалити рівень своєї підготовки, відвідуючи центральні чи регіональні заходи підвищення кваліфікації вчителів професійної школи. Це пояснюється як мінімальними бюджетними витратами, так і тим, що федеральні міністерства культури і освіти вбачають у них можливість перетворити вчителів у «рушійну силу» реформ освіти. Необхідно зазначити, що у кожній федеральній землі Німеччини є власна концепція післядипломної освіти

вчителів професійної школи на внутрішньошкільному рівні з різним відсотковим співвідношенням щодо форм роботи на регіональному, земельному і держаному рівнях.

Результати дослідження системи післядипломної освіти педагогічних кадрів професійно-освітніх закладів Німеччини дають підстави зробити певні узагальнення.

У Німеччині функціонує ефективна система післядипломної освіти вчителів професійної школи, яка відзначається своєю розгалуженістю і диференційованістю, внаслідок чого вона реалізовується на п'яти рівнях: загальнодержавному, земельному, регіональному, шкільному та індивідуальному. Цю систему утворює сукупність взаємопов'язаних елементів, які забезпечують досягнення більш високого рівня професійно-педагогічної підготовки вчительських кадрів у професійно-освітніх закладах Німеччини.

Регіоналізація підвищення кваліфікації вчителів не суперечить існуванню та розвитку організаційних структур центрального підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, про що свідчить різноманітність регулярних форм післядипломної освіти у федеральних землях. Розподіл обов'язків, сфер впливу і здійснення зв'язку між регіональними і центральними закладами післядипломної освіти педагогів проходить інституціалізовано.

Основними шляхами центрального підвищення кваліфікації вчителів професійної школи є: участь у наукових конференціях, семінарах, колоквіумах загальнодержавного та федерального рівнів; відвідування заходів регіонального підвищення кваліфікації педагогів; заочне навчання в інституті; курси вдосконалення кваліфікації викладачів професійної школи в межах державної системи освіти при університетах та вищих технічних школах з педагогічних і спеціально-наукових напрямів; навчання з обміну досвідом за кордоном чи в інших ВНЗ Німеччини; науково-дослідна діяльність у галузі педагогічних чи прикладних наук у межах викладання окремих дисциплін.

Підвищення кваліфікації вчителів в умовах професійної школи – провідний вид удосконалення педагогами своєї навчально-виховної роботи і здійснюється у формі робочої наради, взаємовідвідування уроків, дослідження та вивчення досвіду викладання в інших професійно-освітніх закладах, тренінгу, гуртка, форуму, педагогічної конференції, педагогічної наради при закритих дверях.

Список використаної літератури:

1. Вакуленко Т. И. Становление и развитие системы повышения квалификации учителей Германии : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01/ Т. И. Вакуленко. – К., 1995. – 186 с.
2. Гаманюк В. А. Система підготовки педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації у Німеччині : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. / В. А. Гаманюк. – К., 1995. – 221 с.
3. Синенко С. І. Розвиток післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи (Англія, Франція, Німеччина) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. А. Синенко. – К., 2002. – 188 с.
4. Турчин А.І. Підготовка вчителів для закладів професійної освіти у Німеччині : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. / А. І. Турчин – Тернопіль, 2003. – 279 с.
5. Bericht an den Landtag des Landes Nordrhein-Westfalen zur «Entwicklung und Sicherung der Qualität schulischer Arbeit». – März, 1998. – 50 s.
6. Häring L. Die Akademie für Lehrerfortbildung in Dillingen // Die berufsbildende Schule 48(2000)12. – S. 716–723.
7. Heimerer L., Lohrer K. Die zentrale und regionale Lehrerfortbildung // Die berufsbildende Schule 48(2000)12. – S. 644–658.
8. Schöning W. Schulinterne LFB als Beitrag zur Schulentwicklung. – Freiberg im Breisgau : Lambertus Verl., 1992. – 294 s.
9. Voigt W. Berufliche Bildung, Berufsbildungspolitik, Berufsschullehrer-ausbildung : Festschrift für Friedrich Edding / Technische Universität Berlin, Institut für Bildungs- und Gesellschaftswissenschaft. – Berlin : Universitätsbibliothek der Technische Universität Berlin, Abteilung Publikationen (Vertrieb), 2007. – 342 s.